

H. P. Haagensen:

»Strævan«

Den gamle fiskers oplevelse, da han som ung søgte råd hos en gammel, klog kone.

I ældre tider var folk her på Bornholm som bekendt meget overtroiske. Selv om her endnu er enkelte gamle og måske enkelte unge med, som ikke helt kan frigøre sig for overtro, så kan man vel nok sige, at folkeoplysningen nu for det meste har taget livet af det gamle trolddomsvæsen. Historierne om underjordsfolk og andet djævelskab, som vore forældre eller bedsteforældre enten selv havde oplevet eller fået fortalt, og som var gået fra slægt til slægt i århundreder, bliver ikke fortalt for vore børn. Det er en forbigangen tid. Den nye slægt kender intet til alt det mærkelige og overnaturlige, som folk i ældre tider så og hørte og skulle vogte sig for både på land og hav. De gamle historier glemmes, men en del erindres jo endnu, og det

kan være interessant at mindes de gamles beretninger om troldtøjet og dets overmenneskelige magt.

Længst holdt overtroen sig blandt fiskerbefolkningen. De gamle fiskere havde mangt og meget at jagttage, der på en eller anden overnaturlig måde havde betydning for deres fangst og hele færden på søen. Når en fisker var på vej til stranden for at gå til søs, og han da mødte en gammel kvinde eller en gammel mand, var det et sikkert varsel om uheld, og rent galt var det at møde den såkaldte »kloge kone« eller »kloge mand« - såfremt der ikke blev foretaget noget for at afværge trolderiet. Der var nemlig enkelte gamle kvinder og mænd, der var i besiddelse af en sådan magt, at de kunne give fiskeren en god

fangst eller helt forbyde ham at få noget, og det siger sig selv, at disse »kloge folk« spillede en mægtig rolle for de fiskere, der fuldt og fast troede derpå, og det gjorde de fleste i ældre tider.

Det hed sig, at når en fisker fik tildelt en god fangst på troldomsvis, blev fangsten ikke taget direkte fra havet, men fra en anden fisker. Fra hvem vidste man ikke med sikkerhed, men det var jo nemt at gætte, at det måtte være fra den, der ingen fangst fik.

Hvad en sådan »klog kone« havde magt og evne til over for fiskerne skal jeg fortælle, idet jeg gengiver en gammel fiskers beretning om, hvad han og hans makker oplevede ved et besøg hos en »klog kone«, der boede nede i Boderne for mange, mange år siden.

I årene 1850-60 drog fiskerne fra hele øen over til kysten mellem Arnager og Dueodde for at fiske laks på kroge (lakselænker) i vintermånederne. De havde jo den gang kun små, åbne både, som de måtte hale på land hver aften, når de kom fra søen. Husly søgte de i de nærmest liggende huse og gårde.

Jeg vil endvidere forudskikke den bemærkning, at den gamle fisker, som nu forlængst er død, og hvis beretning jeg her vil gengive, som den står i min erindring, var en gammel hædersmand i alle henseender. Jeg fiskede sammen med ham i 2 år i min drengetid, og jeg kan aldrig mindes, han fortalte »skipperhistorier«. Han var nærmest en stille, alvorlig mand, men naturligvis af den gamle skole - meget overtroisk. Det var med alvor og respekt for sandheden, han fortalte følgende:

»Vi havde fartet på søen i lange tider, ja måske et par uger, og vi havde ingen laks fået, medens de fleste andre fiskede rigtig godt. Der var en del både, der hver dag indbragte vældige fangster og tjente udmærket. Min makker var utilfreds og ked af det, og jeg skal ikke nægte, at jeg også var i lidt dårligt humør. Så var det en tidlig morgen, vi gik på stranden og gjorde os klar til at sætte båden i søen; men det så ud til dårligt vejr, og der var ingen rigtig lyst til at gå ud, og der var heller ingen i nærheden af os, der havde rigtig mod på at gå til søs. Fra hele kysten var kun en båd gået ud. Da siger min makker pludselig: Dette her kan ikke blive ved at gå. Skal vi fiske laks, må vi gå op og tale med »Strævan«.

Det var den kloge kone, der boede i en hytte ikke langt fra stranden. Jeg vidste godt, at han i længere tid havde spekuleret på dette, men jeg ville meget nødig, for Strævan var jeg bange for. Jeg havde aldrig set hende, men hørt hende omtalt som en meget ond kælling.

Hun boede i en ussel hytte, der kun bestod af tre vægge og et halvtag, idet hytten lå op ad en bakkeskråning. En lille hornrude var alt, hvad der fandtes af vinduer, og døren måtte vi næsten krybe igennem for at komme ind i hytten. Den gamle kone, hvis rigtige navn jeg aldrig har kendt, idet hun altid gik under navnet Strævan, sad på en treben (trebenet stol) ved hornruden, da vi trådte ind - og hun rørte sig ikke. Et lille gammelt, forslidt bord, en lille træbænk og et usselt sengehul (alkove) var hele bohavet. Da vi lukkede døren efter os, blev der næsten helt mørkt derinde, men ved den svage lysning fra hornruden kunne vi se et omrids af Strævan - en gammel, krumbøjjet, fælt udseende kvinde. Da vi havde fortalt, hvad vi havde på hjerte, sagde hun med skikkelig stemme og

langsomme slæbende ord: Sæt jer ned på bænken, mine drenge, så skal jeg se, hvad der kan være i vejen.

Vi blev alligevel stående inden for døren, og den gamle sad i nogen tid tavs og så hen i mørket til den modsatte side, men så begyndte hun ligesom før langsomt og med svag stemme: Jeg ser så meget kød - så meget kød - det er blodigt og forrevet - der er mange laks i dag på jeres kroge; men I får dem ikke - men kom igen, så skal jeg se, om jeg en anden gang kan hjælpe jer.

Tager sælhunden vore laks? spurgte vi ivrigt. Vi har ikke før set noget tegn på, at sælhunden har taget laks af vore kroge - det skulle ellers nok vise sig?

Den gamle sad stadig og så hen i mørket uden at røre sig.

Hvad der før har været årsag til, at I ikke har fået noget, véd jeg ikke, sagde hun, men i dag er det et dyr, som tager laksen.

- Så skal vi vel se at komme derud så hurtigt som muligt?

- Nej, nej, mine drenge, i dag skal I ikke tage på søen.

Vi tav og ventede med spænding på en nærmere forklaring, men den gamle sad tavs i lang tid. Endelig sagde hun meget sagte: Jeg ser fortræd - jeg ser stor fortræd.

Vi forstod det ikke, men vi tænkte på vore laks, og vi sagde så: Der er jo gået en båd ud nede fra kysten, og er sælhunden i farvandet, er det jo om at gøre at komme ud så hurtigt som muligt?

Hun sad igen tavs i nogen tid. Så støttede hun med den ene hånd på bordet, rejste sig halvt op, og idet hun pegede mod hornruden, sagde hun: Kan I se det, mine drenge - den båd kommer aldrig mere tilbage. Vi så til hornruden, og vi blev i samme øjeblik som naglede til stedet. Gennem hornruden så vi en kæmpemæssig brådsø valte over en båd. - Den gamle lod sig atter synke ned på sin stol. Jeg mærkede, min makker gav et ryk i min trøje, og uden at mæle et ord bøjede vi os baglæns ud af hytten. - Vi vidste, at efter slige besøg skal man altid gå baglæns ud af huset. Da vi atter stod ude på vejen, så jeg, at min makker var bleg som et lig, og ingen af os vovede at sige et ord, men vi skyndte os bort. Vi talte ikke om, hvad vi havde hørt og set hos Strævan, men vi lovede hinanden, at vi aldrig mere skulle sætte vore ben hos den troldkælling.

Det var omtrent helt

stille, da vi gik derop, men da vi kom ud, var vinden mere frisk, og i løbet af en times tid blev det en orkanagtig storm. Den eneste båd, der var ude, vendte aldrig tilbage. Den blev borte med mand og mus. Og da det atter blev fiskevej, og vi kom ud til vore redskaber, traf vi den ene ødelagte laks efter den anden. Aldrig før eller senere har jeg været ude for slige ødelæggelser. Vi fik i snesevis af laksehoveder og lakserygrader - sørgelige rester af en mægtig fangst, som sælhunden havde ødelagt.

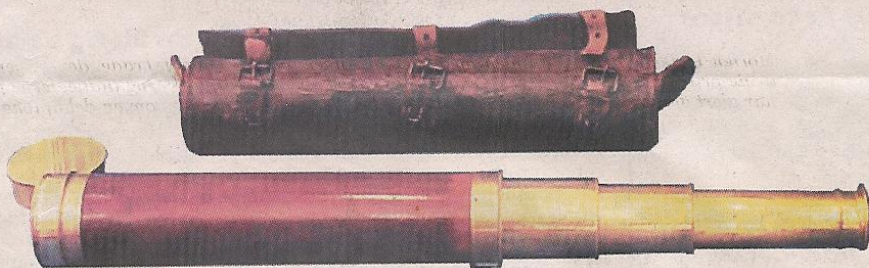
Min gamle makker sluttede sin beretning med at sige: »Vi fiskede kun småt, men jeg siger: Hellere det end søge kloge koner, for det vil hævne sig, det må I være klar over, drenge. Og jeg er glad for, at Strævan forskrækkede os så meget den gang, da vi ville søge bistand for at fiske laks, at jeg aldrig senere har indladt mig på slige besøg«.

Jeg har ofte senere tænkt på min gamle makkers beretning om besøget hos Strævan. Hvilken mærkelig kvinde! Fattig, gammel, krumbøjjet og svag, men i besiddelse af mærkelige evner. De unge, raske, stærke mænd, der ikke var bange for en kamp på liv og død med havet, var små og svage i den gamles hytte. Hun kunne få dem til at se det samme, som hun så i sin fantasi, og de troede, det var trolddom.

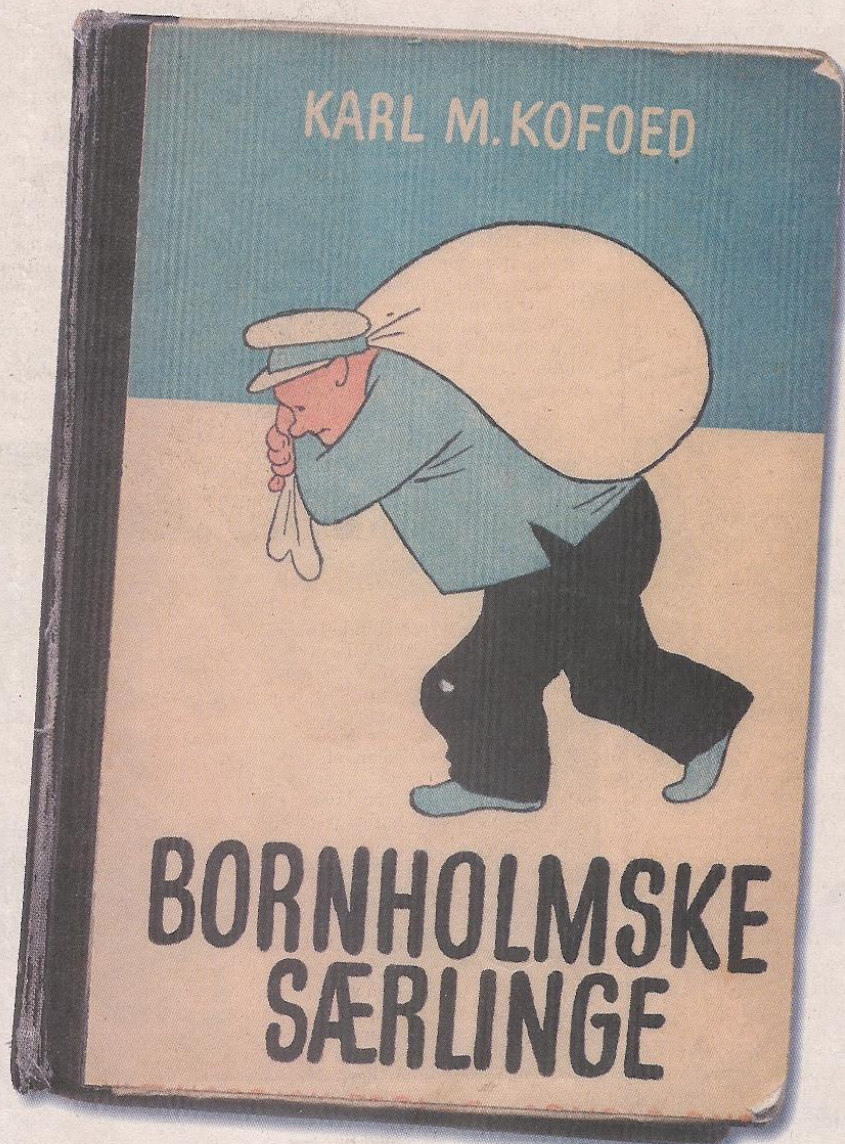
Der er mennesker nu til dags, der kan udøve en lignende »kunst«, der kaldes at hypnotisere. Mon det var det, som Strævan kunne? Måske ubevidst. Min gamle makker troede, at hun var ond. Men mon det ikke var en misforståelse? Ved det mærkelige syn, som hun også forstod at vise dem, afværgede hun jo, at de kom ud i den forrygende storm. Det var vel nok hensigten; men det agtede den gamle fisker ikke på. Uden for enhver forklaring bliver imidlertid dette: Hvor vidste den gamle kone, at båden ikke vendte tilbage? Var dette et rent tilfælde? - Eller var der alligevel, trods alt, mystik med i spillet? I hvert fald skal vi ikke bebrejde de gamle, at de havde ærbødighed og respekt for en kvinde, der var i besiddelse af evner og kræfter som Strævan.

»Strævan« blev første gang bragt i »Bornholms Socialdemokrat« i julenummeret 1927.

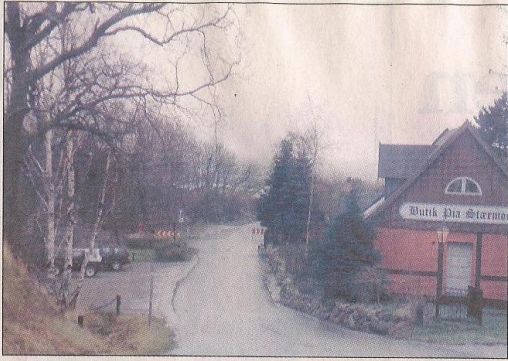

*Karl M. Kofoeds bog om
bornholmske særlinge, hvor
»Strævan« og »Bogren
Svensk« er omtalt, kan sta-
dig lånes på bibliotekerne.*

Det idylliske Boderne gemmer også på menneskeskæbner. Arkivfoto

To særlinge i Boderne

Historien om »Strævan« og »Bogren Svensk« beskriver nøje »villae« indretning. For eksempel fortælles, at der »paa nogle Knager over Køkendøren laa et Par meget vigtige Genstande, en Oktant og en Kikkert, som skulde bruges ved Villaejrens Sørjers«.